

NEMISCHA TILSHUNOSLIKKA OID TERMINOLOGIK LUG'AT TUZISH PRINSIPLARI

Gaziyeva M.T - O'zMU Filologiya

va tillarni o'qitish (nemis tili) 4-kurs talabasi

Ilmiy rahbar: Yuldashova Adolat

Annotatsiya

Ushbu maqolada nemis tilshunosligiga oid terminologik lug'at tuzish prinsiplari ilmiy asosda tahlil qilinadi. Tadqiqot jarayonida termin va terminologiya tushunchalarining lingvistik mohiyati aniqlanadi hamda nemis tilshunosligida terminologik tizimning shakllanishi va rivojlanish bosqichlari ko'rib chiqiladi. Mazkur maqola terminologiya va terminografiya sohasida ilmiy tadqiqotlar olib borish uchun nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar:

termin, terminologiya, terminografiya, nemis tilshunosligi, lug'atshunoslik, terminologik tizim, lug'at tuzish prinsiplari

Abstract

This article analyzes the principles of compiling a terminological dictionary in German linguistics. The study examines the linguistic nature of the concepts of term and terminology, as well as the formation and development of the terminological system in German linguistics. The article provides a theoretical basis for further research in the field of terminology.

Keywords:

term, terminology, terminography, German linguistics, lexicography, terminological system, dictionary compilation principles

Hozirgi davrda ilm-fan sohalarining jadal rivojlanishi natijasida har bir yoʻnalishda aniq va tizimli terminologiyaga ehtiyoj ortib bormoqda. Tilshunoslikda esa terminlarning izchil qoʻllanishi ilmiy muloqot samaradorligini taʼminlaydi. Shu sababli terminologik birliklarni tartibga solish, ularni tizimlashtirish va lugʻat shaklida taqdim etish muhim ilmiy vazifalardan biri hisoblanadi¹.

Nemis tilshunosligi boy va mukammal shakllangan terminologik tizimga ega boʻlib, unda turli lingvistik yoʻnalishlar asosida shakllangan terminlar mavjud. Ushbu terminlarni ilmiy asosda oʻrganish va tizimlashtirish terminografiya fanining asosiy vazifalaridan biridir.

Mazkur maqolaning maqsadi - nemis tilshunosligiga oid terminologik lugʻat tuzish prinsiplari hamda termin va terminologiya tushunchalarining lingvistik mohiyatini ilmiy asosda yoritishdan iborat.

1. Termin va terminologiya tushunchasi hamda ularning lingvistik mohiyati

Termin til tizimining maxsus qatlamiga mansub boʻlib, muayyan ilmiy yoki kasbiy sohada qoʻllaniladigan tushunchalarni ifodalaydi. Termin oddiy leksik birliklardan farqli ravishda qatʼiy definitsiyaga ega boʻladi va kontekstga kam bogʻliq holda ishlatiladi². Shu sababli u ilmiy muloqotda aniqlikni taʼminlovchi vosita sifatida xizmat qiladi. Terminlarning muhim xususiyatlaridan biri ularning bir maʼnolilikka intilishidir. Ideal holatda termin faqat bitta tushunchani ifodalaydi. Biroq amaliyotda turli ilmiy maktablar taʼsiri natijasida ayrim terminlar koʻp maʼnolilik xususiyatiga ega boʻlishi mumkin. Shu bois terminlarni standartlashtirish zarurati yuzaga keladi. Terminologiya esa muayyan soha doirasidagi terminlar tizimini anglatadi. U alohida soʻzlar majmui emas, balki oʻzaro bogʻlangan tushunchalar tizimining til orqali ifodasidir. Terminologiya ilmiy bilimlarni tartibga solish, saqlash va uzatishda muhim rol oʻynaydi.

¹ Sager J. C. A Practical Course in Terminology Processing. Amsterdam. 1990. 15-bet.

² Cabre M. T. Terminology: Theory, Methods and Applications. Amsterdam. 1999. 32-bet.

2. Nemis tilshunosligida terminologik tizimning shakllanishi va rivojlanishi.

Nemis tilshunosligida terminologik tizim uzoq tarixiy rivojlanish jarayonida shakllangan. Dastlabki bosqichlarda grammatik va fonetik tadqiqotlar asosida terminlar yuzaga kelgan. Keyinchalik tilshunoslik mustaqil fan sifatida rivojlanib, o'z terminologik apparatini yaratgan. XX asrda lingvistik yo'nalishlarning kengayishi terminologik tizimni sezilarli darajada boyitdi. Struktural yondashuv til birliklarini tizim sifatida o'rganishni taklif etib, terminlarning ham o'zaro bog'liqligini ta'kidladi. Funktsional va kognitiv lingvistika esa yangi tushunchalar va terminlarning paydo bo'lishiga olib keldi.

Natijada nemis tilshunosligida terminologik tizim murakkab, ammo izchil tuzilgan ilmiy tizim sifatida shakllandi. Bu tizim ilmiy maktablar, metodologik yondashuvlar va tadqiqot yo'nalishlari bilan bevosita bog'liqdir.

3. Terminografiya va lug'atshunoslikning asosiy yo'nalishlari.

Terminografiya - terminlarni yig'ish, tizimlashtirish va lug'at shaklida taqdim etish bilan shug'ullanuvchi ilmiy yo'nalishdir. U leksikografiyaning maxsus sohasi sifatida qaraladi. Terminografiya faqat sohaviy terminlarga yo'naltirilgan bo'lib, ularning ilmiy izohini berishni maqsad qiladi. Lug'atshunoslik esa lug'at tuzishning umumiy nazariy va amaliy asoslarini o'rganadi. U umumiy va maxsus yo'nalishlarga bo'linadi. Terminologik lug'atlar maxsus lug'atlar turiga kiradi. Terminografiyada tavsifiy va me'yoriy yondashuvlar mavjud. Tavsifiy yondashuv amaldagi terminlarni qayd etishga qaratilgan bo'lsa, me'yoriy yondashuv ularni standartlashtirishni ko'zda tutadi.

4. Terminologik lug'at tuzish tamoyillari. Terminologik lug'at tuzish jarayoni aniq metodologik tamoyillarga asoslanadi.

Ulardan eng muhimlari quyidagilardir:

- Tizimlilik tamoyili - terminlar tushunchalar tizimi asosida tartibga solinadi.
- Aniqlik tamoyili - har bir termin aniq va ilmiy asoslangan ta'rifga ega bo'lishi lozim.
- Bir ma'nolilik tamoyili - terminning ma'nosi maksimal darajada yagona bo'lishi kerak.
- Standartlashuv tamoyili - terminlar yagona shaklda qo'llanishi zarur.
- Manbaga asoslanish tamoyili - terminlar ishonchli ilmiy manbalarga tayangan holda tanlanadi.
- Mazkur tamoyillarga amal qilish terminologik lug'atning sifatini va ilmiy ahamiyatini oshiradi³.

Xulosa qilib aytganda, nemis tilshunosligiga oid terminologik lug'at tuzish ilmiy asoslangan tarzda tizimli yondashuvni talab etadi. Terminlarning lingvistik mohiyatini to'g'ri anglash, ularni tizimlashtirish va standartlashtirish lug'at tuzish jarayonining asosiy shartlaridan biridir. Terminografiya zamonaviy tilshunoslikning muhim yo'nalishi sifatida ilmiy muloqotni tartibga solishda katta ahamiyat kasb etadi. Shu sababli terminologik lug'at tuzish prinsiplari nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham dolzarb hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Sager J. C. A Practical Course in Terminology Processing.
2. Cabre M. T. Terminology: Theory, Methods and Applications.
3. Bowke L. P. Jennifer Working with Specialized Language.

³ Bowker L. Pearson Jennifer Working with Specialized Language. London. Routledge. 2002. 48-bet